

Aslı Vatansever & Meral Gezici Yalçın (2015). "Ne Ders Olsa Veririz" Akademisyenin Vasıfsız İşçiye Dönüşümü. İstanbul: İletişim Yayınları. 268 sayfa. ISBN: 9789750516924.

Anlatılan Senin Hikayendir / De Te Fabula Narratur

Aslı Vatansever ve Meral Gezici Yalçın tarafından kaleme alınan 'Ne Ders Olsa Veririz' isimli kitap akademisyenin vasıfsız bir işçiye dönüşümünü kaleme alıyor. İletişim Yayınlarından 2015 yılında çıkan kitap, İstanbul'daki vakıf üniversitelerindeki akademik ortamı ve çalışma hayatını inceleyerek, akademideki dönüşümü kendine dert ediniyor.

Altı bölümden oluşan kitap, hem teorik tartışmaları barındırıyor, hem de mülakatlarla doyurucu bir içerikle okuyucuya yeni bir bakış açısı sunuyor. Yazarlar, geleneksel Marxist anlatının etkisinde meseleyi kabaca kapitalizm karşılığı üzerinden kurmak yerine, sol bir dili hakim kılarak ve akademi içerisindeki neoliberal yaklaşımın sosyolojik sonuçlarını etkili bir dil ile ele alarak etraflıca konuyu irdeliyor. Meseleyi sadece üniversitelerin mülkiyet yapısına dayandırarak anlamaya çalışanlardan farklılaşarak, konunun öznesi olan akademisyenlerin yaşamışlıkları ışığında ele alıyor. Böylelikle, proleteryanın kapitalist düzen içerisinde burjuvayla çatışması gibi bir genellemenin yerine, neoliberal sistem içerisindeki karmaşık ilişkilerin sonuçlarına, çok daha derin bir yerden üniversite ve akademisyen ilişkisi üzerinden, oradaki iktidarın rolünü de hesaba katarak inceliyor.

Kitabı okuduktan sonra akla ilk gelen Marx'ın Das Kapital'in girişinde yazdığı De Te Fabula Narratur (Anlatılan Senin Hikayendir) sözü. Akademik bir kariyer hedefleyenler için ise bu kitap yaşanan karanlık resmi tüm detayları ile ele aldığından ötürü bir rehber niteliğinde. Kitap, günümüz akademik ortamında sorunların, kaygıların veya tehditlerin birbirine benzediğini anlatırken, vakıf üniversitelerinde öznel koşulların karanlığa doğru ilerlediğine dair iddiaları cesur bir biçimde ortaya koyuyor.

Kitabın ana fikri prekarya kavramı üzerinden inşa ediliyor. Prekarya, belirsiz anlamına gelen precarious ile proleterya sözcüklerinin birleşiminden oluşuyor. Prekaryaya yönelik çeşitli tanımları ortaya koyan Vatansever ve Gezici (2015), prekarizasyonu "her daim belirsiz ve güvensiz yaşam koşullarıyla karakterize edilen ve toplumun kıyılarında itilmiş kesimlerden ziyade, vasıflı emeğin güvencesizleştirilmesi" perspektifi ile ele alıyor (s.17). Hatta Standing'in prekarya tanımına atıfta bulunmuş olmaları onların akademinin mevcut koşullarına daha uygun görünen bir tanıma yönelmelerine sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Standing (2011) prekaryayı yoksul sayılmayan ancak mevcut gelirlerinin sürekliliğinin de garanti altında olması mümkün olmayan gruplar olarak ele alır. Bu noktada akademiye ele alırken belli başlı noktaları ortaya koymak

gereklidir. Öncelikle, akademisyen olmak için uzun yıllar eğitim alınması gerektiğini hatırlatmakta yarar var. Çünkü bir taraftan uzun yıllar süren eğitim, finansal olarak kişiye mali bir yük getirirken, bu yola baş koyanların çoğu ilerleyen yaşlarına rağmen anlamlı bir gelir kazanamadıkları için gelirlerini ailelerinden ya da burs gibi destek mekanizmalarına bağımlı bir biçimde sürdürürler. Bunlar, akademisyen olmak isteyen kişilerin büyük bölümünün, kariyerlerine erişmeleri için belli bir mali ağırlığı taşıyabilecek bir sınıfa ait olmalarını gerektirir. Başka bir deyişle, akademisyen olmak için, belli bir sınıfa (orta sınıf veya üzeri) ait olmak yazılı olmayan ancak açık seçik ortada olan bir ön şarttır.

Akademisyenlerin bu meşakkatli eğitimleri ve ardından sahip oldukları kalifiye özelliklerine rağmen; gelecek belirsizliği, esnek çalışma koşulları gibi nedenlerle sömürü ve güvencesizliği kabulleniyor olması başlı başına bir sorundur. Çünkü bu koşullar, entelektüel birikimi ve bilginin değerini metalaştırarak, akademisyenin entelektüel mirasına yabancılaşmasına neden olur. Vatansız ve Gezici'nin kısa dönemli sözleşmelere sahip olan, sınırlı sosyal haklarla hayatını idame ettirmeye çalışan bugünün vakıf üniversitelerinde çalışan akademisyenlere yakıştırdığı prekarya tanımını son derece uygun bir analiz yapılmasının kapılarını açmaktadır.

Metodolojik açıdan bu çalışmada, aynı anda hem tümevarımcı hem de tümdengelimci bir yöntem izlenirken, kitabın temel kaygısının prekarizasyonun toplumsal öğelerini ortaya koymak olarak belirlendiği söylenebilir (s. 25). Prekarizasyonu akademi üzerinden anlamlandırılmasına yönelik güçlü bir eser olan bu çalışma, ister kariyerist, ister idealist akademik anlayışa sahip olsun, Türkiye ölçeğinde vakıf üniversitelerinin yaratmış olduğu sosyo-ekonomik sınıfı ele almaktadır. Bahsi geçen sınıfın özellikleri ve karşılaştığı güçlükler, bugüne kadar yeteri kadar tartışılmamış olmasından ötürü, kitap yeni tartışmalara ufuk açıcı bir nitelik kazanmaktadır. Kitap, hem yukarıdan aşağıya, hem de aşağıdan yukarıya yönelik bir analiz sürecinin ürünü bu da prekaryayı akademinin sınırlarında anlamlandırmayı mümkün kılıyor. Kitabın daha önce yapılan akademide kapitalizmin yansımaları üzerine çeşitli çalışmalardan ayrılan en önemli özelliği ise, bu biçimde tanımlanan kurumlarda çalışan akademisyenlerin gerçeklerinin onların anlatılarıyla ön plana çıkarılmasıdır. Toplamda 25 ile 68 yaş arasında 28 öğretim elemanının anlatı, tanıklık ve görüşlerinin harmanlanmasından oluşan bu kitap, aynı zamanda sözel, sayısal ve eşit ağırlıklı alanlardan öğrenci kabul eden 13 vakıf üniversitesi çalışanlarından oluşan bir katılımcı grubunu kapsıyor.

Kitap akademideki kadın istihdamına dair de çarpıcı rakamlar veriyor. Türkiye'de kadınların 2,5 katı erkek profesörün olması, 2 kat daha fazla erkek doçent olması ve 1.5 kat daha fazla erkek yardımcı doçent olması bir çok alanda olduğu gibi burada da kadınların iş bulma olanaklarının kısıtlı olduğunu göstermektedir. Genel toplamda kadınların daha az sayıda olmasının yanında, üst kademelerde bu farkın daha yüksek olması, aşağı kademelere gidildikçe farkın azalması da, akademinin de diğer birçok sektörde olan toplumsal cinsiyet temelli ayrışmanın vahametini gösteriyor. Her ne kadar, kitap bu

konuya dair kapsamlı bir çözüm önerisi koymasa da, yapılan mülakatlarda kadın akademisyenlerin, erkek akademisyenlerden çok daha yoğun bir biçimde temsil edilmesi (20 kadın, 8 erkek) bir biçimde prekarizasyona maruz kalan kadınların kaygılarını daha iyi temsil etmeyi başardığını söylemek mümkündür. Hiçleştirmenin Sistemik Arka Planı başlıklı ilk bölüm, 1980'lerin başında Keynesçi akımın neo-klasik ekonomik anlayışa geçişi ve bunun akademiye olan etkisini tartışıyor. Yeni ekonomik düzenin küresel dönüşümüne referansla akademideki dönüşümü teorik bir biçimde ele alırken, akademik kurumların, sermaye kontrolünde piyasa dostu bir biçimde yeniden yapılandırılmasını anlatıyor. Öğrencinin müşteri haline, bilginin de pazarlanabilir bir meta haline dönüşmesine dair süreçlere yer verilen bu bölümde, metalaşan bilginin artı değer üretebildiği sürece anlamlı bir değere sahip olmasına yönelik soruna yer verilmektedir. Entelektüel emeğin maliyet unsuru, bilgi ve eğitimin ise verimlilik kıstasına göre değerlendirildiği ortaya konulurken, maliyetlerin azaltılarak kar maksimizasyonun sağlanmasının bilimsel üretim için alan sağlamadığı ortaya konulmaktadır (s. 47). Akademik emeğin prekarizasyonu tartışmalarında ise, güvencesizleştirilen akademik emeğin yaratıcılığını kaybetmesine neden olduğu vurgulanmaktadır. Sürekli yayın yapma, uzun saat ders verme, sosyal haklara sahip olmadan çalışma, düzenli maaş alamama, tatmin edici olmayan eğitim ortamı gibi problemlere değinilmektedir.

İşletme biçiminin ve Türkiye'deki vakıf üniversitelerinin tarihinin yer aldığı ikinci bölümde ise iki çarpıcı noktaya değiniliyor. Kitabın genelinde vakıf üniversitelerine 'sözde' vurgusu göze çarpıyor. Bu bölümde vakıf üniversitelerinin nasıl 'vakıf' gibi işlemediği ve tam tersine, sermayenin kendi kendini yaratma sürecinin bir ürünü olarak kullanıldığını ele alınıyor. Vakfın, "belli bir mülkün, hayırseverlik duygularıyla, kamusal bir hizmete tahsis edilmesi" (s.59) tanımına yer verilirken, Türkiye'deki koşullar gereği kitapta "Türkiye'deki 'devlet dışı' olan bu üniversite türüne 'sözde' vakıf üniversitesi demeyi tercih ediyoruz" ifadesine yer verilirken, vakıf üniversiteleri akademik sweatshop - çalışma koşullarının kötü olduğu işyeri - tanımıyla özetlenmiştir. Özellikle vakıf üniversiteleri tarihi, bana göre çalışmanın en ilginç noktalarından biri. Görece kısa bir biçimde anlatılan akademik üniversitelerin tarihi, belki de ilerleyen zamanlarda bir başka akademik çalışma haline de getirebilir. İktidarın ekonomizasyonu ile bunun kurumlara yansımalarının etraflıca çalışılması, bugün geldiğimiz noktanın tarihselliğini ortaya koymak adına önemli bir etkiye sahip olabilir. Özellikle YÖK ile vakıf üniversiteleri arasındaki ilişkiye dikkat çeken yazarlar, 1980 darbesiyle Türkiye'de yaşanan neoliberal dönüşümün üniversitelere olan etkisini açıkça ortaya koyuyor. Kitaptaki tarihsel analiz Türkiye'de akademinin özellikle de sözde vakıf üniversitelerindeki durumunun en büyük sorumlusunun oluşturulan Yükseköğretim Kurulu olduğu iddiasını güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır (s.71).

Kitabın üçüncü bölümünde ise, yazarlar bu sefer eleştiri oklarını sözde vakıf üniversitelerindeki sisteme boyun eğmiş, koşullara adapte olmuş akademisyenlere çeviriyor Akademik Mitler ve Kanıksanmış Sömürü başlığında,

sömürü ve güvencesizleştirmeye dayalı gerçekliğin tersine bir kabulün inşasının aracı olarak akademik mitlere ve bunların yapı sökülmesine uğratılmasına yer veriliyor. Manevi tatmin, adanmışlık, otonomi, uzun tatile, canlı entelektüel ortam, ders verme hazzı, başka bir iş yapmam gibi mitler teker teker tartışılarak bunların nasıl kabullenildiği tartışılıyor. Yazarlar, aslında ortaya konulan bu mitlerin tümünde kapitalist sistemin dayattığı sömürü koşullarının nasıl içselleştirildiği ele alınmaktadır. Üniversite’de akademisyen olarak çalışanların, performans kriterlerinin, onları bir taraftan güvencesizleştirirken, diğer taraftan da yeni bir disiplin mekanizması yarattığı mülakatlarla ortaya konuluyor. Foucaultcu bir bakış açısıyla yaklaştığımızda, aslında yukarıdaki bahsi geçen tüm mitlerin aslında, birer disiplin mekanizmasına karşı yaratıldığını anlayabiliriz. Disiplin mekanizmalarına uyumlaşırken, suç ve ceza ilişkisinin ölçülebilir değerler üzerinden kurulması akademisyenin de gönüllü olarak buna dahil olmasına sebep olmaktadır. Üniversite yönetimiyle karşı karşıya kalmadan, sözde vakıf üniversitelerindeki disiplinler araçlar, akademisyeni kendi kendinden sorumlu bir hale getirdiği iddiasıyla iktidarını hayatın bütün alanlarına yayabilmektedir. Kitabın içeriğindeki mülakatlara da bakıldığında, çoğu akademisyenin çalışma saatleri dışında çalışmak zorunda olması ve bunun yıpranmışlığını anlamlandırma denemelerinin tümünü en genel anlamda kanıksanmış sömürü olarak tanımlandığı görülecektir.

En geniş tartışma ise Vakıf Üniversitelerindeki Hiçleşme Manzaraları başlığında görülüyor. Dördüncü bölüm kitabın ana gövdesini oluştururken, aynı zamanda günümüz akademisinin dönüşümünün en yalın anlatımına yer verilmektedir. Mitlerin tartışıldığı önceki bölümün genişletilmiş hali olan bu bölümde, güvencesizliğin gerçek yüzü ortaya konuluyor. İş bulma güvencesizliğini irdeleyerek başlayan tartışma, düzensiz maaş yatırımları, işe alındığında maaşın miktarının belirlenmemesi, sosyal hakların kırılması -ya da hiç verilmemesi gibi konulara dair katılımçıların tecrübelerini ortaya koyuyor. Bununla beraber işten çıkarmalar ve bunun etrafında oluşturulan her an işsiz kalabilme tehlikesi de, akademisyenin hiçleştirilme hallerinden birini temsil etmektedir. Bu derece uzmanlaşmış ve kalifiye hale gelmiş emek gücünün, bu derece hiçleştirilmesinin arkasında yatan esas sebep ise, entelektüel birikimin bir değer olarak kabul edilmemesi olduğunu söyleyebiliriz. Bilimsel anlamda kaygı gütmeyen vakıf üniversitelerinin bu sebepten ötürü, akademik kadrolarını iş sahibi yaparken, hak sahibi yapmamaktadır (s.114). İş güvensizliği gibi gelir güvensizliği de akademinin önemli sorunlarından biridir. Eşit işe eşit ücret gibi bir anlayışın olmadığı sözde vakıf üniversitelerinde, akademik araştırma yapmaya zaman tanınmadığı için yükselme şansı da son derece sınırlı bir hale gelmiştir. Hal böyleyken araştırmanın başındaki prekarizasyonun acımasız bir hali çalışmanın genelinde resmedilmektedir. Bir görüşmecinin bu noktada paylaştığı deneyim son derece can alıcıdır. 35 yaşında yardımcı doçentin bir kadın durumunu şu şekilde ortaya koyuyor:

En az 16 saat ders yükü, kart basma, projeler, danışmanlıklar ve idari işlerin hiçbir şekilde ek iş kapsamına alınmaması. Yani dolayısıyla burada

hem sekreterlik yapıyoruz, hem memurluk yapıyoruz idari işleri yapan anlamında, hem de bir kolej öğretmeni gibi olabildiğince çok derse giriyoruz. Araştırmaya zaman kalmıyor. (...) ikincisi (...) yaratıcı projelerime maddi-manevi destek alamıyorum (s.141).

Akademide bireyin sömürülmesinin ve işlevsizleştirilmesinin de açık bir biçimde ortaya koyan bu açıklamanın yanında, sözde vakıf üniversitelerindeki temsil mekanizmalarının da yeteri kadar gelişmiş olmaması bir diğer problemidir. Üstelik sadece gelişmişlikle ilgili değil, aynı zamanda buna yönelik bir niyetin de olmaması bir gerçektir. Kısacası, akademisyenler için akademide, akademik özgürlüklerinin kısıtlı olmasının yanında, demokratik bir yapının da kurulamamış olması, yönetsel anlamda arkaik ilişkilerin sürdürülmesini mümkün kılıyor. “Ahbap-çavuş ilişkileri”nin birçok meselenin çözümünde önemli rol oynadığına değinirken, aynı zamanda akademik özgürlüğün sınırları da bu çerçevede değerlendiriliyor (s.164). Tüm bunların yanında, aynı bölümde akademisyenin sınıfsal düşüşü de irdeleniyor. Sınıfsal düşüşün, prekarizasyon sürecinin önlenemez bir sonucu olduğunu ortaya koyan bu bölüm, “prekeryanın süregelen ruh hali olan anomi, kaygı aidiyet eksikliği, statüsel gerilimin” (s.182) de aynı sürecin bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır.

Tükenmişliğin vakıf üniversitelerinde çalışan akademisyenler arasında yoğun bir biçimde rastlanması sosyal ve ekonomik koşulların yanında akademideki dönüşümün de bir getirisidir. Ancak, yazarlar bu bölümde son derece can alıcı bir noktayı daha ele alıyorlar. Akademisyenlerin hiçleştirme süreçleriyle karşılaşılıyor olmalarına rağmen, bu süreçlere karşı gelmek adına neden örgütlenemediklerini sorguluyor. Sorunları belirlediği gibi, çözüm önerilerine yönelik de bir açılım sağlayan çalışma bu açıdan da daha önce akademi ve kapitalizm arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalardan farklılaşıyor. Çalışma, örgütlenmenin önünde vakıf üniversitelerinin yöneticileri kadar akademisyenlerin de kendi kendilerini sınırladığına dair bir iddiayı ortaya koyuyor. Özellikle hakkını aramaya çalışan akademisyenlerin, kendi meslektaşları tarafından aforoz edilmesi, örgütlenme girişimlerini boşuna olarak nitelendirilmesi, akademik kariyerlerini garanti altına almak için uyumlu olmaya çalışmaları etkin bir örgütlülüğün oluşmasını engellemektedir. Bu da, vakıf üniversitelerinin verili koşullarda, yönetimlerinin istediği biçimde, kar güdüsüyle hareket etmesini kolaylaştırmaktadır.

Bu çalışmanın genelindeki anlatılar ele alındığında, bahsedilenin bir akademik ortamdan çok eğitim hizmeti satan bir özel girişim olduğuna dair bir anlatım çıkmaktadır. Beşinci bölümde de, bu açıdan söylem analizlerine yer verilmiş, anlamlar ve meşrulaştırmalar ile ilgili derinlikli bir tartışmaya girilmiştir. İşini kaybetme korkusu üzerinden, mevcut durumu meşrulaştırma yöntemlerine gidildiği ortaya konulmuştur (s.215). Bir diğer yöntemin ise, sürekli bir biçimde alternatiflerle kıyaslama yapmak şeklinde olduğu belirtilmiştir. İlginç olan, yapılan mülakatlarda çoğu akademisyen karşılaştırma yaparken görece daha kötü bir kurumla karşılaştırma yaparak, oldukları yerin

koşullarının iyi olduğuna dair kendilerini ikna etmeye çalışma girişimleridir (s.220). Eğer alternatifler arası kıyaslamaya gidilmediyse, mülakat yapılanlar arasında izlenen bir diğer yöntem, verili olağanüstü sömürü koşullarını normalleştirmeye gitmekten geçmektedir. Etraflıca tartışılan esnek ve güvensiz çalışma koşullarının yansımalarının meşrulaştırmaya dönük girişimler, kimi zaman işe bağlılık, işkolik olmak, alışmak, kabullenmek gibi sebeplere dayandırılıyor olsa da, açık bir biçimde öğrenilmiş bir çaresizlik ile içselleştirilmiş bir kaderciliğin birleşmektedir. Tüm olanların meşrulaştırılmasına dair durumu en iyi özetleyen, araştırmaya katılan 41 yaşındaki yardımcı doçent bir kadının söyledikleridir. Katılımcı durumu; “sistemin çok büyük sorunu var, fakat bu sisteme insanlar yardım ediyor” sözleriyle özetlemiştir. (s.254)

Aslı Vatandaş ve Meral Gezici Yalçın'ın kaleme aldığı 268 sayfa uzunluğundaki eser, Türkiye'deki sözde vakıf üniversitelerine eleştirel bir biçimde yaklaşıyor. Sadece sistematik bir neoliberalizm eleştirisi yapmak yerine, çok daha karmaşık bir ağın iktidar ilişkilerini de ortaya sermeyi başarıyor. Şikayet eden akademisyenlerin, aynı zamanda sisteme nasıl yardımcı olduğunu ortaya koymaktan çekinmeyerek çok çarpıcı bir anlatım sunuyor. Tarihsel süreçler yeteri kadar kapsamlı ele alınmamasına rağmen, ortaya çıkan eser hem akademideki prekarizasyonu, hem de genel anlamda neoliberal dönüşüm ile ilişkisini güçlü bir şekilde gözler önüne seriyor. Türkiye'de akademisyen olmanın zorluklarını tüm detaylarıyla okuyucunun gözleri önüne seriyor. Kitap hem yeni bir tartışma alanı yaratıyor, hem de akademinin geleceği üzerine daha adil bir politikanın geliştirilmesine davet ediyor.

Kaynakça

Standing G. (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury.

Mertkan Hamit

Doktora Öğrencisi

Doğu Londra Üniversitesi

Londra-Birleşik Krallık

E-posta: mhamit@gmail.com.